

Sử dụng phương pháp *Nghiên cứu tài liệu mới* trong dạy học phát huy năng lực người học

Nguyễn Thị Khiên

TS. Khoa Môi trường, Trường Đại học Hạ Long.

Received: 11/7/2024; Accepted: 16/7/2024; Published: 24/7/2024

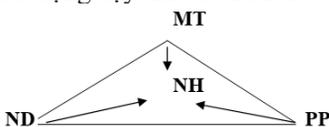
Abstract: As a lecturer teaching at the university level in the field of Resource and Environmental Management, almost everyone wants their students to have knowledge, skills, and a vibrant learning atmosphere, maximizing progress in learning whether it's a lecture or a course. When designing a lecture, a course, every lecturer wants the lesson to be successful and for students to achieve the best results, applying the knowledge, skills, and attitudes that have been trained and transferred. Therefore, in my opinion, a program, a course, or a lecture should be designed or determined with a suitable teaching method to encourage learners' abilities, written with a clear purpose and objectives, identifying specific teaching points and aligned with the type of lesson being taught in the class.

Keywords: Solution; Teaching methods; Developing capacity; learner.

1. Đặt vấn đề

Mục đích của dạy học (DH) là làm cho người học biết cách học đúng cách, người học bắt đầu quan tâm về hiện tượng và ý tưởng theo cách mà các nhà khoa học đã quan niệm, làm cho người học hiểu các nhà khoa học đó. Người dạy phải tự hỏi về những tác động việc dạy của mình đối với người học có làm cho người học hiểu đúng không? Có dẫn tới một cách học mà người dạy mong muốn không? Để biết được điều này thì người học phải biết cách trình bày sự hiểu của mình thông qua cách minh họa, truyền đạt kiến thức của mình cho người khác hoặc tự thể hiện bằng nhiều mức độ như: tái hiện, mô tả bằng hình vẽ, sơ đồ, bảng biểu... cuối cùng biết vận dụng vào thực tế để giải quyết các vấn đề.

Chất lượng DH trong nhà trường phụ thuộc rất nhiều vào việc xác định chính xác mục tiêu (MT), đối tượng dạy học, loại bài lên lớp từ đó đưa ra phương pháp phù hợp. Trong dạy học thì gồm: hoạt động dạy, hoạt động học và cùng hướng đến mục đích dạy học là nội dung (ND)- kiến thức. Để đạt mục đích DH thì tính tương tác của các yếu tố trong quá trình DH đó là: Mục tiêu, nội dung, phương pháp (PP) và người học (NH) - đối tượng dạy theo sơ đồ sau:

Sơ đồ mối quan hệ của các yếu tố trong quá trình DH

Theo sơ đồ này thì các yếu tố của quá trình DH sẽ tương tác lẫn nhau và cùng hướng đến người học. Vấn

đề là làm sao để phát huy được tính tương tác và mối quan hệ giữa chúng, phát huy được tính tích cực chủ động của người học, đó là nhiệm vụ của người dạy... Cùng với nội dung thì Mục tiêu, phương pháp giảng dạy là những thành tố không thể thiếu và có mối quan hệ chặt chẽ với nhau đồng thời tác động tích cực đến người học (đối tượng dạy). Mục tiêu là yếu tố quan trọng nhất, nó vừa định hướng đồng thời vừa là thước đo chất lượng DH. Mục tiêu chi phối cả nội dung và PP. Từ người học (đối tượng dạy), dựa vào nội dung xác định mục tiêu và loại bài lên lớp để lựa chọn PP đúng. Việc xác định không đúng hoặc không rõ ràng mục tiêu bài giảng thì khó mà dạy hay dạy tốt, người dạy và người học dễ lạc vào một "rừng tri thức" mà không biết đích đến. Tùy vào nội dung, loại bài lên lớp và đối tượng người học để xác định PP giảng dạy phù hợp. Ở đây chúng tôi tập trung vào việc xác định PP cho loại bài lên lớp nghiên cứu tài liệu mới.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Các giải pháp cụ thể

a. Cách xác định mục tiêu bài giảng

*Yêu cầu đối với mục tiêu bài giảng: Mục tiêu bài giảng cũng phải được diễn đạt theo yêu cầu của người học chứ không phải chức năng của người dạy; Phải thích đáng (quan trọng, thiết thực, phù hợp), khả thi (có thể thực hiện được); Được diễn đạt bằng một động từ hành động đơn nghĩa (dễ hiểu và hiểu thông nhất như nhau) và tập trung vào kết quả; Kết quả mong đợi phải được diễn tả dưới dạng hành vi có thể quan sát thấy được (có khả năng đo lường được). Không nên sử dụng các động từ chung chung không đo đạc được

để viết mục tiêu như: nắm được, hiểu được, biết được, hiểu rõ, nắm vững, có khả năng, suy nghĩ, có kiến thức, trang bị cho người học... Xác định được hoàn cảnh, hành vi sẽ diễn ra: thời gian, điều kiện thực hiện; Phải phù hợp với đối tượng người học (đặc điểm tâm sinh lý, trình độ hiện có của người học).

* *Kỹ thuật viết mục tiêu bài giảng*: Mục tiêu bài giảng bao gồm: *Kiến thức, kỹ năng (KN), thái độ*.

- Mở đầu mục tiêu bài giảng bao giờ cũng là “Sau khi học xong bài giảng (bài dạy), HS có khả năng về “kiến thức”, “KN”, “thái độ”.

+ *Kiến thức*: “Là thông tin được chứa trong não”. Các thông tin này có thể bao gồm: Sự kiện thực tế; khái niệm; nguyên lý; quy trình; quá trình; cấu trúc... Để viết được mục tiêu bài giảng lý thuyết cần nắm vững 6 mức độ trong thang đo nhận thức về kiến thức do B. J. Bloom đề xuất như sau: *Nhận biết, thông hiểu, áp dụng, phân tích, tổng hợp, đánh giá*. Từ đó, khi viết mục tiêu về kiến thức có thể sử dụng các động từ phù hợp với từng mức độ về kiến thức như sau: *Biết*: Nhắc lại được, kể tên được, trình bày được, nêu được, điền vào, xác định, liệt kê, đặt tên, nhớ lại, nêu lên, kể ra, viết ra... *Hiểu*: Diễn đạt được, mô tả, giải thích, phân tích, diễn đạt, báo cáo, sắp xếp, tính toán, lựa chọn, tóm tắt, khái quát hóa, xây dựng, chứng minh, phân biệt, minh họa, trình bày, chọn lựa, ... *Ap dụng*: Thể hiện, ứng dụng, trình diễn, minh họa, bố trí, hoàn thành, áp dụng, liên hệ, giải quyết, so sánh, soạn thảo, bố trí, thiết lập, xếp hạng, phát hiện được, kiểm tra được... *Phân tích*: Phân tích, phân hoá, phân loại, đánh giá, so sánh, tính toán... *đổi chiếu, phân biệt, tìm sự khác nhau, tách ra... Tổng hợp*: Soạn thảo, tổng kết, hệ thống, lập kế hoạch, thiết kế, bố trí, thiết lập, kết hợp, hình thành, lập kế hoạch, đề xuất, liên hệ... *Đánh giá*: Nhận xét được, đánh giá được, xếp hạng, so sánh, chọn lựa, định giá, cho điểm, lập luận, xác định giá trị, phê phán, nhận xét, bảo vệ, khẳng định, ủng hộ, bình phẩm, miêu tả...

+ *KN*: Là “Hoạt động quan sát được và những phản ứng mà một người thực hiện nhằm đạt được mục đích”. KN được chia ra: KN nhận thức và kỹ năng tâm vận (thực hành). Cần sử dụng các động từ để mô tả mức kỹ năng cần đạt được từ đơn giản đến phức tạp, biết thực hiện (hay tiến hành, hoàn thành, làm...) hành động hay hành vi nào đó, ở trình độ nhất định (đúng mẫu, nhanh đến đâu, chính xác ở mức độ nào) như: kể được, vẽ được, thực hành được, thực hiện được, soạn thảo được, định khoản được, làm được, vận dụng được, lắp ráp được, vận hành được, sáng tác được, cải tiến được, thiết kế được, nhận biết được, tiến hành,

hoàn thành, giải quyết vấn đề, thực hiện, quan sát, thu thập, sử dụng, đo lường, lập kế hoạch, chẩn đoán, chế biến, ước lượng, tập hợp, xây dựng, tổ chức, phân tích, xem xét, phát hiện, áp dụng, sử dụng, xử lý, đọc được đúng các...

+ *Thái độ*: “Là cảm nhận của con người và ứng xử của họ đối với một công việc, những thái độ biểu hiện có thể có tính chất cá nhân (thói quen) hoặc hành vi liên cá nhân”. Có 2 loại thái độ: Thái độ không quan sát được và thái độ quan sát được. Cần sử dụng các cụm từ để diễn tả như: qua tiết giảng, người học hình thành được đức tính cẩn thận, trung thực, kiên trì, ý thức trách nhiệm trong công việc, ý thức và đạo đức nghề nghiệp, đoàn kết, nhận thức được, chấp nhận, đồng tình, ủng hộ, yêu thích, phê phán, bác bỏ, hợp tác, phán xử, tuân thủ, thay đổi, hợp nhất, sửa đổi, tin tưởng, nghiêm túc, chủ động đề xuất, biết tiết kiệm, đảm bảo an toàn, phối hợp...

Việc xác định mục tiêu theo yêu cầu cần đạt đối với từng đối tượng người học, nội dung kiến thức, chuẩn đầu ra định hướng ngành nghề của người học từ đó chọn phương pháp giảng dạy cho phù hợp.

b. Đối tượng dạy học và cách xác định đối tượng dạy học

Trong PPDH, chủ thể tác động – người dạy và đối tượng tác động là *người học*. Người học lại là chủ thể tác động của mình vào nội dung dạy học. Vì vậy, người dạy phải nắm vững những quy luật khách quan chi phối tác động của mình vào người học và nội dung dạy học thì mới đề ra những PP tác động phù hợp. PP hay là một chuyện nhưng áp dụng sao cho nó có hiệu quả, không có PP nào là chìa khóa vạn năng. Khi xác định mục tiêu hay áp dụng một PP cụ thể nào vào từng nội dung thì cần phải xác định phù hợp với từng đối tượng người học. Có các đối tượng học sinh: Giỏi, khá, trung bình, yếu, kém thì yêu cầu mục tiêu khác nhau và PP, kỹ thuật khác nhau để chuyển tải nội dung đến các đối tượng sao cho phù hợp.

Để tổ chức dạy học phân hóa thành công, phù hợp với từng đối tượng người học, người GV cần tạo mối quan hệ dân chủ giữa thầy và trò, giữa trò và trò để giúp người học cởi mở, tự tin hơn. Đặc biệt, trong dạy học phân hóa cần tuân thủ quy trình 4 bước, gồm: Điều tra, khảo sát đối tượng người học trước khi giảng dạy; Lập kế hoạch dạy học, soạn bài từ việc phân tích nhu cầu của người học; Trong giờ dạy, người dạy phải kết hợp nhiều PP dạy học, lựa chọn những hình thức tổ chức dạy học phù hợp với mục tiêu bài học; Kiểm tra, đánh giá.

c. Lựa chọn PP phù hợp với bài lên lớp nghiên cứu tài liệu mới.

PP dạy học là một hệ thống các hành động có mục

tiêu, không chỉ là việc truyền đạt kiến thức mà còn là việc tổ chức hoạt động nhận thức và thực hành cho SV. Một PP dạy học hiệu quả là PP xây dựng được liên kết chặt chẽ giữa SV và GV không chỉ ở việc giảng viên truyền đạt kiến thức mà bao gồm cả việc kích thích khám phá của SV qua việc sử dụng các nguồn tri thức hấp dẫn. PP dạy học không chỉ

đơn thuần là việc truyền đạt thông tin một cách thụ động, mà là một quá trình học tập và tương tác, phát triển các KN và tư duy sáng tạo của người học.

Trong kiểu bài lên lớp nghiên cứu tài liệu mới giải quyết các nhiệm vụ chính sau: Sơ bộ củng cố kiến thức cũ liên quan, nghiên cứu tài liệu mới, kiểm tra kiến thức mới lĩnh hội của hs, trong đó nghiên cứu tài liệu mới là nhiệm vụ chính. Cấu trúc bài lên lớp chia ra 5 bước: Ôn định tổ chức lớp; Kiểm tra việc học bài và làm bài ở nhà (5-15 phút); Giảng bài mới (30-40 phút); Củng cố kiến thức mới (3-5 phút); Cho bài làm về nhà bằng các câu hỏi, bài tập vận dụng nội dung chính của tiết học, cũng có thể ra các bài tập thực hành ở nhà (3-5 phút). Tuy nhiên, trật tự các bước cơ thể biến đổi. Tính tối ưu của trật tự được xác định bởi tính hiệu quả cao việc thực hiện các nhiệm vụ chủ yếu của toàn bộ tiết học. Nếu áp dụng rập khuôn, cứng nhắc trật tự 5 bước trên cho mọi tình huống sẽ làm mất tính sáng tạo của GV trong việc tìm ra một cấu trúc phù hợp với nội dung, PP, phương tiện, mục đích dạy học cụ thể quy định trong mỗi tiết học.

Các PP cần lựa chọn bao gồm: PP thuyết trình; Quy nạp; Diễn dịch; Dạy học theo nhóm; Đàm thoại; Đặt và giải quyết vấn đề; Dạy học dự án; PP đóng vai. Việc lựa chọn PP phù hợp với từng nội dung, từng phần trong quá trình lên lớp giảng bài mới là rất cần thiết.

d. Ví dụ cụ thể để lựa chọn PP dạy học phù hợp đối với nội dung của bài lên lớp nghiên cứu tài liệu mới.

Dạy phần “2.1.1.1 “Vận chuyển thụ động” thuộc

mục 2.1.1. Vận chuyển các chất qua màng tế bào của chương 2. Trao đổi chất và năng lượng – Sinh học đại cương như sau:

Nội dung	Mục tiêu cụ thể (SV cần đạt)	PP dạy học ứng với loại nội dung	Chuẩn bị của người học và địa chỉ học liệu
<p>2.1.1.1. Vận chuyển thụ động</p> <p>a. Khái niệm vận chuyển thụ động:</p> <p>b. Con đường vận chuyển thụ động.</p> <p>* Vận chuyển các phân tử nhỏ tan trong lipid:</p> <p>* Vận chuyển các chất qua kênh protein xuôi chiều gradien nồng độ:</p> <p>* Khuếch tán được làm dễ:</p>	<p>- Trình bày được khái niệm vận chuyển thụ động;</p> <p>- Giải thích được cơ chế của con đường vận chuyển thụ động (qua lớp kép lipid và kênh protein xuyên màng);</p> <p>- Liên hệ thực tế một số trường hợp cây bị nhiễm độc kim loại nặng;</p>	<p>- Sử dụng PP làm việc nhóm: Yêu cầu các nhóm nghiên cứu hình 2.1. Vận chuyển vật chất qua màng và yêu cầu SV quan sát, trả lời các câu hỏi.</p> <p>- Sử dụng PP quy nạp và giải thích từ ngữ trong định nghĩa khái niệm vận chuyển thụ động bằng cách lấy các ví dụ thực tế.</p> <p>Tùy theo năng lực nhận thức của sinh viên mà GV đưa ra những câu hỏi và yêu cầu SV hoàn thành các nội dung sau khi trả lời các câu hỏi hoặc làm việc theo nhóm để hoàn thành nội dung theo các câu hỏi:</p> <p>+ Dựa vào các ví dụ trên trường hợp nào là vận chuyển thụ động?</p> <p>+ Đặc điểm của vận chuyển thụ động?</p> <p>+ Cơ chế của vận chuyển thụ động?</p> <p>+ Những chất nào mới tham gia vào vận chuyển thụ động?</p>	<p>1. Giáo trình Sinh học đại cương, TS. Nguyễn Thị Khiên (2019), Trường Đại học Hạ Long.</p> <p>2. Giáo trình Sinh học đại cương, Nguyễn Thị Mai Dung, Đại học Huế, từ trang 87 - 90;</p>

3. Kết luận: Để lựa chọn PP dạy học nghiên cứu tài liệu mới phát huy, phân hóa theo năng lực học tập của người học là chủ trương nhằm giúp cho từng đối tượng người học đi vào các tiết học một cách hứng thú, các em không cảm thấy chán với những kiến thức quá dễ, cũng không mệt mỏi bởi những kiến thức quá khó và òm đồm trong các tiết học. Việc lựa chọn và áp dụng PP phù hợp cho từng nội dung trong loại bài giảng nghiên cứu tài liệu mới thì cần xác định mục tiêu và đối tượng người học phù hợp với nội dung là rất cần thiết, đồng thời sử dụng tối ưu cơ sở vật chất, phương tiện giảng dạy, học tập.

Tài liệu tham khảo

- Đình Quang Báo, Nguyễn Đức Thành (2003), *Lý luận dạy học Sinh học (phần đại cương)*, NXBGD. Hà Nội
- Nguyễn Văn Bảy (2002), “*Nhìn lại phương pháp viết mục đích, mục tiêu của một khóa học, bài giảng*”. Hà Nội
- Nguyễn Kim Dung (2010), “*Cách viết Mục tiêu chung và Mục tiêu cụ thể khi thực hiện bài giảng dạy trong nhà trường phổ thông*”, Viện Nghiên cứu GD. Hà Nội
- Nguyễn Thị Mai Dung (2006), *Giáo trình Sinh học đại cương*, Đại học Huế,
- Nguyễn Thị Khiên (2019), *Giáo trình Sinh học đại cương*, Trường Đại học Hạ Long. Quảng Ninh
- Đặng Đăng Phước, “*Tìm mối quan hệ giữa ba yếu tố dạy học tích cực dựa vào bài thơ ngụ ngôn nhằm phát huy tính chủ động sáng tạo của sinh viên sư phạm*”, Trường Trung cấp SP Mãn non Đăk Lăk.